

Ku odpowiedzialności Etnologia w Polsce: tradycje i wyzwania

DOKTORANTKA W IEIAK UW, INTERESUJE SIĘ NOWYMI RUCHAMI RELIGIJNYMI I KOBIECĄ DUCHOWOŚCIĄ. PRZYGOTOWUJE ROZPRAWĘ DOKTORSKĄ PT. CHARYZMATYCZNE KOBIECY, UR. 1976. — AGNIESZKA KOŚCIAŃSKA

Kiedy na początku XIX wieku – tradycyjnie za moment inicjujący przyjmuje się list Hugona Kołłątaja do Jana Maja z 1802 roku – rodziła się polska etnologia, miała jasno sformułowane cele, wyznaczone pole działania (koncentrowała się na badaniach tak zwanego ludu) oraz stała na ściśle określonej pozycji politycznej. W pracy na temat rozwoju etnologii Anna Kutrzebianka tak komentuje początki naszej dyscypliny: „W Polsce zainteresowanie kulturą ludową wynikało nie tylko [...] z wpływów obcych, wyrosło ono na swoim gruncie, w specyficznych warunkach bytu. Brak państwa był tym bodźcem, który niejednokrotnie ze zdwojoną siłą kierował myśl wstecz, ku dawnym czasom, wzmagając wolę utrzymania niepodległego poczucia narodowego przez zachowanie tradycji historycznej, utrzymanie własnej kultury, rozszerzenie świadomości narodowej na warstwy ludowe i odszukanie wśród nich własnych wartości rodzimych”. Potrzeby „historyczne i polityczne” – podążając za wywodem Kutrzebianki – leżały u podstaw prac pierwszych etnografów. Zainteresowanych dalszymi losami tych ideałów odsyłam do tej niezwykle interesującej lektury.

Skoro wiemy już, jakie cele przyświecały naszym ojcom założycielom, zastanówmy się nad warunkami, w jakich funkcjonuje współczesna polska etnografia/etnologia, przemianowana ostatnimi czasy na antropologię, oraz nad tym, jak sobie radzi z nową sytuacją.

Najpierw przyjrzyjmy się funkcjonowaniu antropologii w jej „ojczyźnie”, a mianowicie w świecie anglosaskim. Tu odwołam się do autorytetu, jakim niewątpliwie jest Raymond Firth. W tekście zatytułowanym *Czy antropologia społeczna ma przyszłość?* zastanawia się on nad nowymi warunkami i nowymi kierunkami rozwoju naszej dyscypliny. Punktem wyjścia jego rozważań są dwa artykuły, niemalże manifesty, które pojawiły się po obu stronach oceanu. Ich autorzy domagają się od antropologii większego społecz-

nego i politycznego (w szerokim znaczeniu tego słowa) zaangażowania, „mającego na celu obronę szeroko pojętej wolności i równości”.

Nestor brytyjskiej antropologii przychylnie odnosi się do tych postulatów: „antropologia »stosowana czy praktyczna« jest całkiem prawomocnym rodzajem nauki, a znacząca teoretyczna konkluzja, jaka może powstać na jej podstawie, może być równie wartościowa jak ta, która powstała w wyniku »czysto akademickich« badań”, choć te ostatnie oczywiście nie powinny być porzucane, jest to bowiem: „długoterminowa inwestycja, dzięki której intelekt i zalety ducha przyniosą społeczeństwu niezliczone korzyści”. Firth docenia pozytywny wpływ zaangażowania się antropologów w różne projekty społeczne, widzi w nim możliwość „poszerzenia pola zastosowania umiejętności analitycznych i obserwacyjnych antropologii”. Ponadto jego zdaniem antropologia podąża i powinna podążać za zmieniającym się światem. Antropologia ma też atrakcyjną dla szerokiej publiczności wartość edukacyjną. Wnioski antropologów mogą wiele wniesić do debaty publicznej. Takie podejście niesie ze sobą niebezpieczeństwo popadnięcia w konflikt ze strukturami władzy lub, to dodam od siebie, zwolennikami tradycji czy wyznawcami „naturalnego” porządku rzeczy.

Krytycznie z kolei Firth ocenia „niektóre aspekty dzisiejszej mody na »refleksyjność«, które mogą przyczynić się jedynie do „zwiększenia metodologicznej ostrożności”. „Wierzę bardzo mocno – wyznaje – w istnienie zjawisk zewnętrznych wobec obserwatora i możliwość dostępu do nich oraz zdania z nich relacji w bardziej lub mniej dokładnych świadectwach. Nie widzę przyszłości dla egoistycznej i solipsystycznej antropologii”. Tekst Firtha ma już 12 lat (polskie tłumaczenie ukazało się w zeszłym roku). Śmiało można powiedzieć, że profesor się nie mylił. W ostatnich latach obserwujemy wzmożone zainteresowanie

problemami społecznymi, refleksją nad nowymi warunkami społeczno-kulturowo-ekonomicznymi, a debata nad możliwościami poznawczymi (tudzież ich brakiem) doprowadziła do zwiększenia ostrożności i szczęśliwie odchodzi w przeszłość.

Bardzo interesującym przykładem takiego rozwoju antropologii może być wielki powrót studiów nad pokrewieństwem. Refleksja nad organizacją społeczną była podstawą antropologii od samego początku. W pewnym momencie jej potencjał wyczerpał się – ten temat po prostu przestał być podejmowany, by odrodzić się na nowo pod wpływem studiów nad płcią kulturową, za sprawą których dokonano się w rozważaniach nad pokrewieństwem foucaultowska rewolucja. Rozważania Foucaulta podważające to, co „naturalne” i „biologiczne”, odebrały naturalność nawet ciała, a humanistyce ostatnie pozory niewinności. W tym duchu Jane Fishburne Collier i Sylvia Junko Yanagisako, a potem Marilyn Strathern dowodziły, że naukowe koncepcje pokrewieństwa i płci (gender) zostały skonstruowane „na podstawie naszej ludowej koncepcji biologicznej reprodukcji”. Takie podejście pozwoliło na odbudowę studiów nad pokrewieństwem, na zajęcie się takimi zagadnieniami, jak nowe techniki reprodukcyjne czy związki homoseksualne, będącymi przecież niezwykle istotnymi problemami, które trzęsą fundamentami zachodnich demokracji.

Drugi przykład to studia nad globalizacją, niezwykle popularne przede wszystkim w ramach antropologii amerykańskiej. Badania antropologiczne umożliwiły wykazanie problemów wynikających z neoliberalnej globalizacji i krytykę nowych relacji władzy powstałych w jej wyniku – tak popularny w antropologii amerykańskiej termin „globalny apartheid” na stałe wszedł do języka polityki.

Jak na te nowe globalne wyzwania oraz lokalne, nowe i stare, problemy reagują polscy badacze? Czy w nowym kon-

rusza nowa Antropologia Kulturowa!

autorski program prof. dr hab. Joanny Tokarskiej-Bakir w Collegium Civitas

Studia antropologiczne w Collegium Civitas
to najbardziej aktualne teorie
i dużo, dużo praktyki badawczej.

1 miejsce w rankingu „Wprost”:
2001, 2002, 2003, 2004.

**COLLEGIUM
CIVITAS**

INTERDYSCYPLINARNE STUDIA SPOŁECZNE I POLITYCZNE
W JĘZYKU POLSKIM I ANGIELSKIM
POD PATRONATEM 5 INSTYTUTÓW POLSKIEJ AKADEMII NAUK

Socjologia, Antropologia Kulturowa, Politologia,
Stosunki Międzynarodowe, Filozofia, Dziennikarstwo

www.civitas.pl

rekrutacja@collegium.edu.pl
PAŁAC KULTURY I NAUKI, XI p., tel. + 48 (22) 656 71 87 – 89